

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра економічної кібернетики та прикладної економіки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан економічного факультету

Віталій ДЯЧЕК

26 серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Економічний ризик та методи його вимірювання

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
(шифр і назва)

спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(шифр і назва)

освітні програми Інформаційні технології у фінансах та електронна комерція
(шифр і назва)

спеціалізація _____
(шифр і назва)

вид дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / за вибором)

факультет Економічний

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету

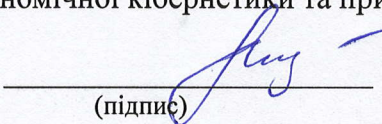
« 26 » серпня 2025 року, протокол № 18

Розробник програми: Оксана ПАНАСЕНКО, к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки

Програму схвалено на засіданні кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки

Протокол від « 26 » серпня 2025 року № 1

Завідувач кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки

(підпис)

Тамара МЕРКУЛОВА
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Інформаційні технології у фінансах та електронна комерція»

Гарант освітньо-професійної програми «Інформаційні технології у фінансах та електронна комерція»

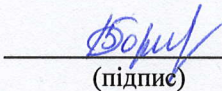

(підпис)

Надія ДОРОШЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією економічного факультету

Протокол від « 26 » серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії економічного факультету

(підпис)

Дар'я ЗАГОРСЬКА
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Економічний ризик та методи його вимірювання» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньої програми «Інформаційні технології у фінансах та електронна комерція».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни:

ознайомлення студентів з основами економіки в області системного аналізу категорії активного ризику різного спектру економічних проблем з використанням спеціальних економіко-математичних методів формування системи знань та практичних навичок з використання сучасних економіко-математичних методів та моделей при аналізах, розрахунках, прогнозах та прийнятті рішень в економічній діяльності.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- вивчення теоретичних знань та набуття практичних навичок вимірювання економічного ризику в процесі прийняття економічних рішень;
- розширення та поглиблення знань про якісні та кількісні особливості економічних процесів з урахуванням ризику;
- оволодіння методологією та методикою побудови, аналізу та використання економіко-математичних методів, які враховують ризик;
- вивчення ряду найбільш типових прийомів моделювання та вимірювання ризику в процесі прийняття рішень.

1.3. Кількість кредитів: 4 кредитів.

1.4. Загальна кількість годин*: 120 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	
Семестр	
7-й	
Лекції	
32 год.	-
Практичні, семінарські заняття	
Лабораторні заняття	
10 год.	-
Самостійна робота, у тому числі	
78 год.	-
Індивідуальні завдання	

** у разі формування малочисельних груп обсяг аудиторного навчального навантаження, відведеного на вивчення навчальної дисципліни, зменшується відповідно до Положення про планування й звітування науково-педагогічних працівників Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.*

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

СК03. Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

СК04. Здатність застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирішення фінансових задач.

СК05. Здатність застосовувати знання законодавства у сфері монетарного, фіскального регулювання та регулювання фінансового ринку.

СК06. Здатність застосовувати сучасне інформаційне та програмне забезпечення для отримання та обробки даних у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК10. Здатність визначати, обґрунтовувати та брати відповідальність за професійні рішення.

СК12. Здатність застосовувати сучасні фінансово-кредитні технології методи та моделі для вирішення фінансових задач у IT секторі.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

ПР01. Знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем.

ПР06. Застосовувати відповідні економіко-математичні методи та моделі для вирішення фінансових задач.

ПР08. Застосовувати спеціалізовані інформаційні системи, сучасні фінансові технології та програмні продукти.

ПР10. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання економічних даних, збирати та аналізувати необхідну фінансову інформацію, розраховувати показники, що характеризують стан фінансових систем.

ПР16. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

1.8. Пререквізити: Вища математика, Теорія ймовірностей та математична статистика

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Концептуальні засади управління ризиками складних систем різної природи.

Тема 1. Ризик як об'єкт управління

Сутність ризику як об'єкту управління. Поняття «невизначеність». Ознаки ризикових ситуацій. Особливості ризику. Міжнародні стандарти управління ризиком. Визначення та постулати ризику. Об'єкт, суб'єкт, умови, фактори та джерела ризику. Науково-теоретичні передумови управління ризиками. Термін «управління ризиком» в міжнародних стандартах та нормативно-правових актах України. Життєвий цикл ризикової ситуації. Процес управління ризиком. Ідентифікація ризиків. Основні ризики глобальних подій. Концепція прийнятного ризику. Класифікація ризиків: цілі та ознаки.

Тема 2. Основні концепції ризик-менеджменту підприємств.

Ризик як невід'ємна складова підприємницької діяльності. Поняття «ризик-менеджмент». Ключові аспекти запровадження системи управління ризиками. Система евристичних правил ризик-менеджменту. Концепції прийнятного ризику, ризик-апетиту та толерантності до ризику. Модель ALARP. Зони ризику підприємства. Карта ризику.

Макроекономічна концепція прийнятного (припустимого) ризику. Піраміда ризику. Елементи концепції ризик-апетиту. Методи визначення ризик-апетиту.

Тема 3. Методичний інструментарій аналізу ризиків підприємства.

Види аналізу ризиків. Загальні підходи та алгоритм оцінки ризиків. Основні методи аналізу ризиків. Апріорний стратегічний аналіз. Оперативно-тактичний аналіз. Апостеріорний системний аналіз. Вимірювання ризику. Шкала ризиків. Ціна ризику. Принципи оцінки ризику. Алгоритм аналізу ризиків. Кількісні та якісні методи оцінки ризиків.

Розділ 2. Моделювання та аналіз ризиків складних систем різної природи.

Тема 4. Кількісні методи та моделі управління ризиками.

Необхідність вимірювання ризику. Основні методи кількісного вимірювання ризиків: переваги і недоліки. Принципи кількісної оцінки ризику. Статистичні, оптимізаційні та імітаційні методи оцінки ризику. Показники ризику в абсолютному та відносному вираженні. Визначення зон ризику і характерних точок.

Тема 5. Якісні методи і моделі управління ризиками.

Якісний аналіз ризиків. Формати та приклади побудови карт ризиків. Паспорт ризику. Система ключових індикаторів ризику. Реєстр ризиків. Методи експертних оцінок для аналізу ризиків. Вимоги до експертів. Типи процедур отримання експертної інформації. Основні помилки експертного оцінювання ризиків.

Тема 6. Підходи та методи управління ризиками складних систем різної природи.

Ризик-орієнтоване управління складними системами різної природи. Типи та етапи організації ризик-орієнтованого управління. Стратегічний ризик менеджмент. Методи реагування на ризик. Ухилення від ризику. Прийняття ризику. Розподіл та аутсорсинг ризику. Попередження ризику. Зниження ступеня ризику. Підходи до вибору методів реагування на ризик. Сучасні стратегії управління ризиками.

Тема 7. Стандарти організації ризик-менеджменту.

Порівняльна характеристика стандартів управління ризиками ISO 31000:2018 та COSO ERM. Основні положення ISO 31000:2018. Основні положення COSO ERM.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Ризик як об'єкт управління.	15	4		1		10	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Основні концепції ризик-менеджменту підприємств.	15	4		1		10	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Методичний інструментарій аналізу ризиків підприємства.	18	4		2		12	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Кількісні	18	6		2		10	-	-	-	-	-	-

методи та моделі управління ризиками.												
Тема 5. Якісні методи і моделі управління ризиками.	20	6		2		12	-	-	-	-	-	-
Тема 6. Підходи та методи управління ризиками складних систем різної природи.	18	4		2		12	-	-	-	-	-	-
Тема 7. Стандарти організації ризик-менеджменту	16	4				12	-	-	-	-	-	-
Усього годин	120	32		10		78	-	-	-	-	-	-

4. Темі семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Формування та аналіз життєвого циклу ризикової ситуації.	1
2	Статистичні методи оцінки ризику.	1
3	Обґрунтування інвестиційних рішень в умовах ризику	2
4	Методи експертного оцінювання ризиків та оцінка узгодженості думок експертів.	2
5	Оцінка ризику на підставі аналізу схильності підприємства до банкрутства	2
6	Методи зниження підприємницьких ризиків.	2
	Разом	10

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Підготовка до лекцій	18	-
2.	Виконання домашнього завдання	20	-
3.	Підготовка до контрольних робіт	20	-
4.	Консультації з викладачем	5	-
5.	Робота з літературою та електронними виданнями	15	-
	Разом	78	-

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання не передбачені навчальним планом.

7. Методи навчання

Проведення лекційних, практичних занять з використанням пояснювально-ілюстративних матеріалів та технологій дистанційного навчання.

Виконання лабораторних та контрольних робіт.

Застосування інноваційних технологій електронного навчання.

Також передбачена самостійна робота з можливістю консультацій з викладачем, e-learning за окремими темами.

8. Методи контролю

1. Контроль на практичних заняттях.
2. Виконання контрольних та індивідуальних завдань.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль							Залік				Сума
Розділ 1		Розділ 2			КР	Разом	Т	Пр		Разом	
31	32	33	34	35			Т1	31	32		
10	10	10	10	10	10	60	20	10	10	40	100

31, 32, 33, 34, 35 –звіти з лабораторних робіт.

КР – контрольна робота.

Т – теоретична частина заліку.

Т1 –тест.

Пр – практична частина заліку.

31, 32 –залікові задачі.

Виконання контрольної роботи передбачає розв'язання 2 задач двох рівнів складності:

- 1 задача – 1 рівень складності (4 бали)
- 2 задача – 2 рівень складності (6 балів).
-

Контрольна робота містить питання наступних тем:

- Ризик як об'єкт управління
- Основні концепції ризик-менеджменту підприємств.
- Методичний інструментарій аналізу ризиків підприємства
- Кількісні методи та моделі управління ризиками.
- Якісні методи і моделі управління ризиками.
- Підходи та методи управління ризиками складних систем різної природи.

Реальні результати поточної практичної підготовки на основі виконання студентами контрольної роботи оцінюються відповідно до балів та критеріїв, які наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Бали та критерії оцінювання знань за контрольну роботу

Кількість балів	Практичне завдання
9-10	Глибоке засвоєння студентом матеріалу тем, що увійшли до контрольної роботи, достатньо чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками, вміння використовувати їх для рішення конкретних задач. Оформлення результатів є логічним, послідовним та охайним. Продemonстровано методичну й технологічну грамотність. Методичні рішення обґрунтовано. Оформлення рішення задачі правильне.

6-8	Повне засвоєння студентом програмного матеріалу та наявне вміння орієнтуватися в ньому; усвідомлене застосування знань для виконання дослідження при наявності незначних помилок, коли методичний підхід до вирішення задачі є правильним, але допущені окремі помилки у розрахунках певних показників, або не зовсім повні висновки за отриманими результатами виконання дослідження. Оформлення результатів є послідовним та охайним. В контрольній роботі присутні деякі методичні та технологічні помилки, а також помилки в оформленні рішення задачі. Методичні рішення обґрунтовано частково. .
3-5	Часткове вміння студента застосовувати теоретичні знання для виконання дослідження в рамках обраної теми; завдання в основному виконані, але при виконанні студент без достатнього розуміння застосовує навчальний матеріал, припускається суттєвих помилок, стикається з труднощами у розумінні основних положень. Оформлення результатів є охайним. Наявність значної кількості методичних і технологічних помилок, а також значних помилок в оформленні результатів розрахунків.
1-2	Студент поверхово опанував програмний матеріал, стикається зі значними труднощами у розумінні основних положень матеріалу та їх застосування на практиці; практичне завдання не виконано взагалі або має місце його часткове виконання з грубими помилками. Оформлення результатів не охайне. Присутня методична й технологічна неграмотність. Неправильне оформлення результатів розрахунків.

Залікова робота

Виконання залікової роботи передбачає виконання трьох завдань, кожне з яких оцінюється наступним чином:

Завдання	Кількість балів
Завдання 1 (тести)	20
Завдання 2 (задача)	10
Завдання 3 (задача)	10
Разом	40

Перше завдання (тести) спрямоване на оцінку когнітивних знань студента за дисципліною, що дозволяє визначити рівень володіння навчальним матеріалом, для цього використовуються наступні критерії:

Бал	Кількість вірних відповідей	Бал	Кількість вірних відповідей
20	20	10	10
19	19	9	9
18	18	8	8
17	17	7	7
16	16	6	6
15	15	5	5
14	14	4	4
13	13	3	3
12	12	2	2
11	11	1	1

Друге завдання (задача) дає можливість визначити здатність студента застосовувати отримані знання на практиці для вирішення широкого класу задач оцінки рівня ризиків. При оцінці другого завдання припускається єдиний хід рішення і єдина можлива відповідь. При оцінці даного завдання використовуються наступні критерії:

10 балів – за повністю вірно розв’язане завдання, з повним обґрунтуванням отриманих висновків і поданням пояснень студента; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками та інструментами прийняття ефективних рішень із моделювання; застосування для відповіді не тільки рекомендованої, а й додаткової літератури та творчого підходу.

8-9 балів – при наявності вірно розв’язаного завдання, з недосить повним обґрунтуванням отриманих висновків і поданням пояснень студента; чітке володіння понятійним апаратом, методами та методиками, вміння використовувати їх для виконання конкретних практичних завдань та розв’язання ситуацій. Припускаються незначні випадкові погрішності.

6-7 балів – при наявності правильного рішення, але при відсутності його обґрунтування і пояснень; якщо студент при виконанні завдання демонструє лише основні знання навчального матеріалу, що передбачені навчальною програмою. Завдання виконане в цілому правильно з використанням типового алгоритму, але при їх виконанні студент припускається значних помилок.

3-5 балів – якщо завдання вирішене частково правильно з використанням типового алгоритму, тобто відсутні остаточні висновки або в ході рішення була допущена технічна помилка або студент допускає значних помилок, що загалом впливають на результат, що доводить недостатнє вміння застосовувати теоретичні знання для розв’язання задач; студент при відповіді продемонстрував розуміння лише основних положень матеріалу навчальної дисципліни.

1-2 бали – у випадку якщо студент продемонстрував лише знання загального ходу рішення або основних співвідношень запропонованої моделі; студент не володіє значною частиною програмного матеріалу, не може правильно виконати завдання, стикається зі значними труднощами при виборі інструментарію вирішення задачі.

0 балів – якщо завдання не розв’язане.

Третє завдання (задача) спрямоване на виявлення креативності мислення студента, його здібності інтегрувати отримані знання для вибору комплексу методів і моделей управління ризиками. Третє завдання допускає не єдиний шлях розв’язання (можливість використання декількох методів). У ході рішення студент повинен продемонструвати вміння користуватися різними отриманими навичками дослідження. При оцінці третього завдання використаються наступні критерії:

10 балів – студент одержує за повністю комплексно розв’язане завдання, з повним обґрунтуванням обраного ходу розв’язання й отриманих висновків;

9 балів студент одержує за повністю чітко і логічно послідовно розв’язане завдання, з повним обґрунтуванням обраного ходу розв’язання й отриманих висновків, але неповною змістовною економічною інтерпретацією отриманих результатів і сформованих управлінських рішень;

8 балів – студент одержує за повністю логічно послідовно розв’язане завдання, без обґрунтування ходу розв’язання й отриманих висновків;

7 балів – якщо завдання розв’язане повністю, але відсутнє економічне обґрунтування, не повністю зроблені висновки; припускаються незначні випадкові погрішності;

6 балів – якщо дослідження запропонованої моделі не було повним та відсутнє обґрунтування, а також не зроблені чіткі логічні висновки; завдання виконане в цілому правильно з використанням типового алгоритму, але при їх виконанні студент припускається помилок;

5 балів – якщо в ході дослідження була допущена логічна помилка, що вплинула на хід розв’язання й остаточні висновки;

4 бали – студент допускає значних помилок, що загалом впливають на результат, що доводить недостатнє вміння застосовувати теоретичні знання для розв’язання задач;

3 бали – якщо студент зміг запропонувати загальний алгоритм розв’язання, але не зміг провести повне дослідження моделі або тільки почав таке дослідження;

2 бали – не зміг провести дослідження моделі або тільки почав таке дослідження та представив основні формули для рішення задачі;

1 бал – не зміг провести дослідження моделі або тільки почав таке дослідження та у випадку якщо студент намагався представити основні формули для рішення задачі та припустився помилок;

0 балів – у випадку, якщо завдання повністю не розв’язано.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Артими-Дрогомирецька З. Б., Негрей М. В. Економічний ризик: навч.-метод. посіб. - Л.: Магнолія 2006, 2013. - 320 с.
2. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання. Навчальний посібник. – Харків: Промарт, 2015. – 300 с.
3. Банківська безпека: навч. посіб./ [Вовчак О. Д., Самура Ю. О., Сидоренко В. А. та ін.]. - К.: Знання, 2013. - 237 с.
4. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с..

5. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком [Текст] : навч.-метод. посіб. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
6. Вітлінський В.В. Моделювання економіки. – К.: КНЕУ, 2003 – 408 с.
7. Вітлінський В.В., Верченко П.І., Наконечний Я.С., Сігал А.В. Економічний ризик: ігрові моделі: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002 – 446 с.
8. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., Наконечний Я.С., Великоіванено Г.І. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. (реком. МОН України). – К.: Знання, 2000. – 226 с.
9. Економічні ризики: методи вимірювання та управління : навчальний посібник / Н. С. Скопенко, І. В. Федулова, Л. В. Мазник, О. М. Кириченко, Л. І. Удворгелі ; за заг. ред. Н. С. Скопенко. – Київ : Видавничий дім «Кондор», 2021. – 348 с.
10. Череп А. В., Кущик А. П. Економічний ризик та його оцінка : підручник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності "Фінанси, банківська справа та страхування" освітньо-професійної програми "Фінанси і кредит". Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 316 с.

Допоміжна література

11. Кігель В.Р. Ризикологія: теоретичні основи та прикладні задачі, моделі і методи: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. К.: Міленіум, 2017. 230 с.
12. Коваль О. П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. - К.: НІСД, 2012. - 112 с.
13. Останкова Л. А., Шевченко Н. Ю. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками: навч. посіб. - К.: ЦУЛ, 2011. - 256 с.
14. Пікус Р. В. Управління фінансовими ризиками: навч. посіб./ [Пікус Р. В.]. - 2-ге 14 вид., випр. - К.: Знання, 2011. - 598 с.
15. Сорока П. М., Сорока Б. П. Аналіз, моделювання та управління ризиками: навч. посіб. - К.: Університет «Україна», 2011. – 270 с.
16. Сулим М. В., Пенцак О. С. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків: підручник. - Л.: Новий Світ-2000, 2011. – 330 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

17. 10 глобальних ризиків зі звіту Всесвітнього економічного форуму. – Режим доступу: <https://forbes.ua/svit/chim-zhitime-svit-2025-roku-ta-dali-os-10-golovnikh-rizikiv-za-yaki-turbuyutsya-zhiteli-zemli-perekaz-zvitu-vsесvitnogo-ekonomichnogo-forumu-20012025-26407>